Michel Chodkiewicz, çev. Birol Biçer, *Velayet Mührü: İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velayet*

İstanbul: Sufi Kitap, 2022.
240 s. ISBN 9786257949576

ALİ İHSAN KILIÇ*

1950'li yıllardan itibaren Arap dili ve İslam üzerine araştırmalarına başlayan Michel Chodkiewicz, genç yaşlarında Paris'te Éditions du Seuil'da yayıncılık faaliyetleri içerisinde başladığı meslekî kariyerini üniversite dışında sürdürmüştür. Özellikle beşerî ve sosyal bilimler alanlarında eser yayımlayan bu kurumda seçkin akademisyen ve uzmanlardan oluşan geniş bir entelektüel çevreyle tanışma fırsatı bulmuştur. Onun tasavvuf ve daha özel boyutlarıyla Muhyiddin İbnü'l-Arabî üzerine yaptığı çalışmalar, Reynold Alleyne Nicholson (1868-1945), Miguel Asin Palacios (1871-1944), Louis Massignon (1883-1962) Ebü'l-Alâ Afîfî (1897-1966), Michel Valsan (1907-1974) ve Henry Eugénie Corbin (1903-1978) gibi önemli İslam kültürü ve tasavvuf tarihi araştırmacılarının ortaya koyduğu birikim üzerine şekillenmiştir. Chodkiewicz'in temel ilgi alanlarını İbnü'l-Arabî'nin eserleri ve onun ortaya koyduğu mirasın literatürdeki uzanımları oluşturmaktadır. O bu alanla ilgili ilk çalışmalarını otuz yıllık bir sürecin sonunda 1982 yılında ortaya koymuştur. Bu anlamda ilk çalışması Abdülkâdir el-Cezâirî'nin (1808-1883) *el-Mevâkıf* isimli eserinden bölümlerin tercümesine ayrılmıştır. Bu çalışmada Chodkiewicz tarafından yazılan geniş bir giriş ve metin içi atıflarla eserin Ekberî düşünce ile olan bağları ortaya konulmuştur.[1] Bu çalışmayı yine aynı yılda yayımlanan, pek çok yazma nüshasında İbnü'l-Arabî'nin müellif olarak adının geçtiği fakat gerçekte Evhadüddîn-i Belyânî'ye (ö. 686/1287) ait olan *Risâletü'l-ahadiyye* takip etmiştir.[2] Risalenin farklı pek çok tercüme ve şerhte İbnü'l-Arabî'ye nis-

* Arş.Gör. Dr., Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / Research Assistant (PhD), Kocaeli University, Kocaeli, Türkiye, ORCID 0000-0002-5638-6948 ihsan.kilic@kocaeli.edu.tr

DOI: 10.26570/isad.1235881
Atıf/Citation Kılıç, Ali İhsan, "Michel Chodkiewicz, çev. Birol Biçer, Velayet Mührü: İbn Arabî Öğretisinde Nübüvvet ve Velayet", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 49 (2023): 202-207.

1 Abd el-Kader, *Ecrits spirituels*.

2 Balyani, *Épître sur l'Unicité absolue*.

pet edilmesinin kökeninde, vücut-adem, tecelli-zuhur, ayniyet-gayriyet, isim-müsemma, tevhit-şirk, tenzih-teşbih, fenâ-beka gibi vahdet-i vücut düşüncesinin temel kavram çiftlerinin kullanılması yer alır. Chodkiewicz eseri tercüme edip neşre hazırlarken eserin muhtevasının vahdet-i vücûd düşüncesinden ayrıştığı temel hatları ortaya koymayı ve vahdet-i vücut doktrini hakkındaki bazı yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Çünkü Belyânî'nin, İbn Seb'în'in (ö. 669/1270) müritlerinden Ebü'l-Hasan eş-Şüşterî ile (ö. 668/1269) karşılaşmasına atıfla onun vahdet-i mutlaka ekolünden etkilenme ihtimaline dikkat çekilmiştir.[3] Böylece Chodkiewicz, İbnü'l-Arabî üzerine yaptığı çalışmalardan önce Ekberî literatürle ilintili eserleri yayıma hazırlamış ve kritik etmiştir.

Chodkiewicz'in İbnü'l-Arabî üzerine harcadığı mesainin dönüm noktasını 1982-84 yılları arasında École des Hautes Études en Sciences Sociales'ta (EHESS) yapılan seminerlerin bir semeresi olarak 1986 yılında ortaya çıkan *Le Sceau des Saints, Prophétie et Sainteté dans la doctrine d'Ibn Arabî* isimli çalışma oluşturmaktadır. Bilindiği üzere İbnü'l-Arabî'nin ortaya koyduğu geniş hacimli eserlerin içeriğindeki çeşitlenme beraberinde farklı okumalara ve yönelimlere imkân tanıyan bir literatürün oluşmasını sağlamıştır. Chodkiewicz böylesi bir literatürü dikkate alırken aynı zamanda kendi perspektifinden yeni bir İbnü'l-Arabî portresi çizmeye çalışmıştır. Dolayısıyla bu eser bir taraftan Chodkiewicz'in uzun soluklu bir çalışma periyodu sonunda İbnü'l-Arabî telifatı üzerine oluşan birikimi yansıtırken diğer taraftan İbnü'l-Arabî üzerine gelişen literatüre yeni bir bakış açısı getirmeyi amaçlamıştır. Söz konusu perspektifin gelişmesinde Chodkiewicz'in odaklandığı velayet meselesi bu okumanın merkezini teşkil eder. Chodkiewicz eserin girişinde kendinden önceki literatürü belirli yönlerinden ele alırken aynı zamanda onların sunmuş oldukları İbnü'l-Arabî okumalarının eksikliğine ya da yanlışlığına dikkat çeker. Bu anlamda Asin Palacios'un İbnü'l-Arabî doktrinini ortaya koymayı hedefleyen çalışması *El Islam Cristianizado* (Hıristiyanlık etkisi altında İslam) esasında İbnü'l-Arabî'yi Hıristiyanlık maneviyatına katkıda bulunmuş birisi olarak ele alır. Chodkiewicz'e göre Afîfî ve Izutsu ise onu yalın bir biçimde de olsa felsefî formasyon üzerinden tahlil etmişler, bu sebeple çalışmalarının orijininde bir sapma meydana gelmiştir. Bütün bunlar karşısında daha dikkatli bulduğu Henry Corbin'in çalışmaları ise İbnü'l-Arabî'nin açık Sünnî kimliğine rağmen ondan gizli bir Şiî ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bütün bu çalışmalar, İbnü'l-Arabî'nin ana doktrinini oluşturan velayet meselesinden hareket etmedikleri için türlü kusurlar içermektedir.

3 Alkan, "Evhadüddîn-i Belyânî", s. 426-27; Grill, "Michel Chodkiewicz (1929-2020)", s. 326.

Buradan hareketle Chodkiewicz doğru bir İbnü'l-Arabî okumasının ancak onun velayet meselesindeki perspektifini anlamakla mümkün olacağını ileri sürer ve mesaisini bu yöne kanalize eder.

Eser yapısal özellikleri itibariyle bir giriş ve on bölümden oluşmaktadır. Eserin bölümleri arasında bütünlüklü bir tasnif gözükmese de ilk beş bölümde velayet meselesinin teorik ve kavramsal açıdan temellerini oluşturan yönleri ortaya konulmaktadır. Geriye kalan bölümlerden ilk dördü velayetin kendi içerisindeki derecelenme ve hiyerarşisini incelemekte, son bölüm ise velayet doktrinini küllî yönden ele alarak özlü bir çerçeve sunmayı ve İbnü'l-Arabî rehberliğinde velayetin nasıl bir yolculuk olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Eserin giriş bölümü Chodkiewicz'in meselelere yaklaşım biçimini ve onun telif üslubunu gösterir tarzdadır. Kendinden önceki literatürü özlü bir biçimde değerlendirerek konuya giriş yapan Chodkiewicz, akabinde İbnü'l-Arabî'nin kısa bir biyografisini sunar. Ancak bu yalın bir biyografi kronolojisi olmaktan öte doktrinin temellendirildiği kutsal bir anlatıya dönüşür. Dolayısıyla İbnü'l-Arabî'nin uğrakları ve ziyaretleri ile bâtınî anlamdaki müşahedeleri arasında bir paralellik kurulur. Velayetin bir yönünü teşkil eden kutsal mekân ve ziyaretgâhlar polemik doğuran konular arasında olduğundan Chodkiewicz meseleyi İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) ana figürlerinden biri olduğu tartışma zeminine taşır ve onun savunmacı üslubu burada öne çıkar. Chodkiewicz'in birinci bölümde velayetin dilsel açıdan farklı okumalara açık olmasından kaynaklanan görüşlerin irdelenmesine ayırması ve kavramı İbrânî ve Latin kökenli azizlikle ilgili farklı kavramlarla mukayese etmesi literatür bakımından kayda değerdir. Çünkü önceki literatürdeki velayetin ele alınma şekli daha çok bir takım olağanüstü fiiller üzerinden onun imkânına yöneliktir. Dolayısıyla Chodkiewicz'in kavram tahlili, farklı okuma tarzları ve muhtelif kalıpların velayet mefhumuna kazandırdığı anlamlar meseleye yeni bir perspektif sunmuştur. Üç asırlık bir dönemin velayet odaklı panoramasının çıkarıldığı eserin ikinci bölümünde Hakîm et-Tirmizî'nin görüşlerine doğrudan odaklanılması Osman Yahyâ'nın *Hatmü'l-evliyâ'*yı yayımlamasıyla mümkün olabilmiştir. Zira Massignon *Essai*'i yayımladığında o, Hakîm'in görüşlerine doğrudan ulaşma imkânı bulamadığı için İbnü'l-Arabî'nin *Hatmü'l-evliyâ'*dan cevaplamak üzere kendi eserlerine taşıdığı sorularla sınırlı kalmıştı.[4] Eserin üçüncü bölümü Chodkiewicz'in velayet meselesini niçin İbnü'l-Arabî üzerinden ele aldığının bir cevabı mahiyetindedir. Çünkü ona göre İbnü'l-Arabî'den önceki literatür velayet mefhumunu bütün açıklığı

4 Massignon, *Essai sur les origines,* s. 259-62.

ile ortaya koymaktan uzak olup remizli anlatımların öne çıktığı bir yeküne karşılık gelir. Çalışmanın dördüncü ve beşinci bölümleri doktrinin üzerine kurulduğu ana tema olan hakîkat-i Muhammediyye ve veraset kavramlarına ayrılmıştır. Chodkiewicz böylece velayet meselesini tarih üstü bir perspektiften ele alırken nübüvvet sonrası (post prophecy) dönemi veraset kavramı üzerine inşa eder. Çalışmanın altıncı ve yedinci bölümlerinde teorinin bilfiil âlemdeki etkinliği üzerinde durulur. Bu, yeryüzünün farklı bölgelerinde bulunan ve âlemde tasarruf yetkisini elinde bulunduran gizli durumdaki ricâlü'l-gaybın hallerine ilişkin aktarımlarla yapılır. Eserin sekizinci ve dokuzuncu bölümleri hatmiyet konusuna ayrılmıştır. Chodkiewicz bu iki bölümde İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde karşılaşılan farklı hâtemler arasındaki ilişkiyi tartışırken Muhammedî velayetin hâteminin kimliği üzerindeki müphemlikleri hâtemin görevleri üzerinden ortadan kaldırmaya çalışır. Eserin son bölümünde veraset, niyâbet ve kurbet kavramları üzerinden meseleyi toparlayıcı bir yaklaşım sunar ve eserdeki geniş içeriğin esasında bu üç kavram üzerinden okunabileceğini gösterir. Bu bölümde ayrıca doğrudan birincil metinler üzerinden tahliller yapılarak velayet yolculuğunun durakları okuyucuya tanıtılır. Böylece çalışma okuyucuya seyrusülukün aşamalarının daha canlı örneklerle gösterildiği yükseliş ve dönüş motifleriyle tamamlanır.

Bu çalışma ile Chodkiewicz, İbnü'l-Arabî üzerine oluşan literatür içerisinde kalıcı bir yer edinmiştir. O kendi dönemine kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak İbnü'l-Arabî'yi felsefe ve gnostik gelenekler içerisinde ve yahut kendisinin söylemediği fakat ona giydirilmeye çalışılan kimlikler üzerinden değil doğrudan kendi eserlerine odaklanarak ele alır. O, bu başarısını daha çok *Fusûs* merkezli bir İbnü'l-Arabî okumalarından ayrışarak *el-Fütûhât*'ı ve diğer küçük boyuttaki risalelerini titiz bir okumaya tâbi tutmasına borçludur. Böylesi bir yöntemi gerçekleştirebilmesinde şüphesiz Osman Yahyâ gibi doğrudan İbnü'l-Arabî eserlerinin envanterini ortaya koymaya çalışan araştırmacıların etkisi yadsınamaz. Yine de bütün bunların hiçbiri Chodkiewicz'in İbnü'l-Arabî üzerinde ortaya koyduğu mesaiyi görmezden gelmeye sebep olmamalıdır. Zira o pek çoğu yazma halde bulunan eserleri hacimlerine bakmadan temin etmeye ve incelemeye çalışmış, eserler arasındaki ilişkiden istifade ederek İbnü'l-Arabî telifatı içerisinde hareket edebilme kabiliyeti sergilemiştir. Bütün bu çabayla birlikte Chodkiewicz'in benimsediği yöntemin bazı açmazlara yol açtığı da gözden kaçırılmamalıdır. İbnü'l-Arabî'nin Muhammedî velayetin hâtemi olduğu başta kabul edildiğinde ondan yapılan her aktarım ve kendisiyle ilgili müşahede tasvirleri hatmiyetin görünümlerine dönüşmekte; kendisinden önceki tarihsel süreçlere ilişkin yorumları ise mutlaklaşma sorunuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu sebeple Chodkiewicz'in çabası yer

yer İbnü'l-Arabî'nin eserlerindeki çelişik ifadelere ve aktarımlara açıklık kazandırma uğraşısına dönmektedir. Bu tutumun yol açtığı ikinci bir mesele, İbnü'l-Arabî karşıtlarının eleştirilerinin ve argümanlarının ele alınan konunun bağlamından uzaklaşacak derecede öne çıkarılmasıyla savunmacı bir yaklaşımın benimsenmesidir. Üçüncü bir nokta ise İbnü'l-Arabî'nin doktrininde velayet meselesine merkezî bir rol tanınırken bu durumun çalışmada onun eserlerindeki nazarî çerçevenin göz ardı edilmesine sebep olmasıdır. İbnü'l-Arabî'nin bir veli olarak ruhanî yolun nasıl kat edileceğine ve onun aşamalarına dair anlattıkları kadar teorik meselelere de yer verdiği hatta doğrudan ve dolaylı yönlerden takipçileri ve tesirleri dikkate alındığında yeni bir metafiziksel anlayışın öncüsü olduğu söylenebilir. Oysa Chodkiewicz bu durumu egemen entelektüel uygulamalara uyum olarak tavsif etmekte ve verimli olmaktan çok tekrar eden bir skolastisizmin doğuşuna yol açtığını ileri sürmektedir. Bu sebepten olsa gerek yönelimini kendi belirlediği perspektif üzerinde toplamakta ve diğer yönleri dışlamaktadır. Eserde eksik kalan yönlerden bir diğeri ise velayetin zâhirî hilafet ve siyaset konularıyla olan gerek teorik gerekse pratik ilişkisidir. Chodkiewicz'in ele aldığı kadarıyla konu ruhanî yönü ön planda olan bir yaklaşımla sınırlı kalmış gözükmektedir. Bütün bunlara rağmen Chodkiewicz'in çalışması hem velayet meselesini en ayrıntılı inceleyen çalışma olması hasebiyle hem de İbnü'l-Arabî gibi tasavvuf tarihinin seçkin simalarından birine odaklanıp yeni bir okuma yöntemi teklif ettiği için literatür bakımından önemli bir eşiğe karşılık gelmektedir. Nitekim Chodkiewicz'den sonra velayet meselesine odaklanan Gerald Elmore, Aiyub Palmer, Ahmet Yaşar Ocak ve tarafımızca hazırlanan bir dizi çalışmanın başlıca referans kaynaklarından birinin, onun bu eseri olması bu durumu doğrulamaktadır.

Eserin Türkçe'ye tercümesinde çeviriye dair gözetilen hususları ve takip edilen yöntemi belirten bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bununla birlikte tercümenin kavramların aktarılmasında ve içeriğin yansıtılmasında oldukça yetkin olduğu belirtilmelidir. Ana kaynaklardaki kavramların korunmasında Chodkiewicz titizlik gösterdiği için bu durum tercümede de gözetilmiştir. Chodkiewicz çoğunlukla kavramları olduğu gibi kullanmış, parantez içerisinde de kısa tanımlarına yer vermiştir. Benzer durum Türkçe çeviri için de geçerlidir. Tercümede benimsenen üslup ise ana kaynaklardaki terminolojiye daha yakın olup herhangi bir sadeleştirilmeye gidilmemiştir. Bu sebeple de tercümeye kadim kelime dağarcığı ve terkiplerin tercih edildiği bir dil hâkimdir. Mütercimin metne müdahaleleri dipnotlar üzerinden yapılan bazı açıklamalarla sınırlıdır. Çevirenin notu (Çn:) kısaltmasıyla yapılan açıklamalar, eserde geçen şahıslara ve özel mekânlara dair kısa bilgiler, eserde atıf yapılan ancak tam çevirisi yapılmayan

âyetlerin mealleri ve hadislerin temel kaynaklardan uzun versiyonlarının aktarılması, çoğunluğu tasavvufî olmak üzere Chodkiewicz'in kullandığı "logos spermatikos", "anamnesis" gibi bazı kavramlar üzerinedir. Ancak mütercim çoğunlukla yaptığı açıklama ve notlara kaynak göstermemiştir. Eserin Fransızca'sında bulunan (s. 49, 59, 66, 104) bazı dipnotların tercümede yer almadığı görülmüştür. Yine eserin Fransızca'sında yer alan dizin kısmı tercümede verilenden daha geniştir. Eserin son bölümünde İbnü'l-Arabî'nin eserlerinden pasajlar şeklinde yapılan tercümeler, Arapça asıllarıyla kıyaslandığında bazı cümlelerin atlandığı, tercümenin ise daha serbest tarzda yapıldığı görülmüştür.

Bibliyografya

Abd el-Kader, Emir, *Ecrits spirituels*, çev. Michel Chodkiewicz, Paris: Le Seuil, 1982.

Alkan, Ercan, "Evhadüddîn-i Belyânî", *DİA,* 2020, c. EK-1, s. 426-427.

Balyani, Awhad al-Din, *Épître sur l'Unicité absolue, présentation et traduction de l'arabe par Michel Chodkiewicz,* Paris: Les Deux Océans, 1982.

Grill, Denis, "Michel Chodkiewicz (1929-2020)", *Arabica*, 67/4 (2020): 325-332.

Massignon, Louis, *Essai sur les origines de lexique technique de la mystique musulmane,* Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthneh, 1922.